

Kirjallisuus ja kansanrunous

YLEISTÄVÄSSÄ MIELESSÄ voidaan todeta, että kunkin kansan kansalliskirjallisuuden syntyyn ja jatkuvaan kehitykseen vaikuttavat kaksi sanataiteellista traditiota: 1) suullinen traditio kansan oman folklore-perinteen muodossa ja 2) kirjallinen traditio, johon kuuluvat muilta kansoilta saadut kaunokirjalliset herätteet ja kansan oma karttuva kirjallinen kokemus, sikäli kuin sille muodostuu omia kansallisia perinteitä.

Näiden kahden tradition vaikutus määrätyn kansalliskirjallisuuden historiassa on luonteeltaan dynaaminen, monitasoinen ja monimerkityksinen. Tämän vaikutuksen mahdollisuudet, maaperä ja laatu historiallisesti muuttuvat, ne eivät pysy samoina.

Puhuttaessa kansanrunouden vaikutuksesta kirjallisuuteen on heti alussa otettava huomioon se, missä nämä sanataiteen kaksi muotoa — ns. kirjoittamaton ja kirjoitettu kirjallisuus — yhtyvät toisiinsa ja missä ne eroavat toisistaan.

Yhteistä niille on ennen kaikkea kansankieli. Kun kansalla alkaa kehittyä kirjoitettua kirjallisuutta sen omalla kielellä, avautuu juuri kansankielen kautta kirjallisuudelle kaikki suullinen perimätieto, kansanelämän perinnäistavat ja kansanpsykologian ominaisuudet.

Mutta kirjallisuus ei käytä kansankieltä ja suullista perintöä sellaisinaan, vaan muokkaa niistä uusia sanataiteellisia muotoja. Kirjallisuus ja kansanrunous eroavat toisistaan sekä esteettisesti että ideologisilta tavoitteiltaan. Kirjallisuuden suhde kansanrunouteen on alusta alkaen kahdenlainen, ts. ambivalentti. Kirjallisuus nojautuu suulliseen perintöön, myötäilee josain määrin sitä, löytää ja omaksuu siitä jatkuvasti uusia arvoja, mutta kirjallisuuden olemus ja päämäärät ovat jo toiset, sen kehitys kulkee omia teitänsä. Kirjallisuuden syntyminen sinänsä on jo uusien tarpeitten ilmentymä; se on todistus siitä,

että kansan yhteiskunnallisen ja kansallisen tietoisuuden kehityksessä on tultu uuteen vaiheeseen, jolloin pelkkä suullinen perimätieto ja siihen liittyvä maailmankatsomus eivät enää riitä. Kirjallisuuden syntyyn liittyy sellaisia aatteellisia, poliittisia ja taiteellisia tavoitteita, joita kansanrunouden ideologia ja estetiikka eivät vielä tunne. Esim. uskonpuhdistusaikaisen suomenkielisen varhaiskirjallisuuden ideologiana Suomessa oli kristillis-evangelisen kirkon ideologia, ja tämä merkitsi vanhemman kansanrunouden pakanalliseen arvomaailmaan verrattuna kokonaan uutta maailmankatsomusta uusine yhteiskunnallisine, valtiollisine ja moraaliarvoineen.

Kansanrunoutta sen suullisessa muodossa oli olemassa vain kansanmurteilla, kun taas kirjallisuuden syntyminen asetti kokonaan uuden tehtävän: yleiskansallisen kirjakielen muodostumisen. Tämän tehtävän tärkeyden ymmärsi tavallaan jo Mikael Agricola puhumattakaan myöhempien aikojen kirjailijoista. Ns. »murteitten taistelu» Suomessa 1800-luvun alkupuolella on hyvä esimerkki siitä, miten kirjakieli ei voi tulla toimeen ilman elimellistä ja jatkuvaa yhteyttä kansankieleen; ja samalla se on osoitus siitä, että pelkkä kansankieli murteitten muodossa ei vielä riitä uudelle kirjallisuudelle ja uusille kulttuuritarpeille. Kirjallisuuden on luotava oma kielensä. Vaikka »murteitten taistelun» jatkuessa eräät kirjailijoista menivätkin äärimmäisyyksiin, päälinjana oli kuitenkin yleisen kirjasuomen muokkaaminen. Tähän päälinjaan sopeutuivat noina aikoina myös kansanrunouden omaksumis- ja julkaisumuodot. Kansanrunous rikastutti kirjallisuutta — myös kielellisesti, tämä tapahtui kuitenkin kirjallisuuden omilla ehdoilla; päämääränä oli nykyaikainen kirjakieli ja nykyaikainen kansalliskirjallisuus.

Tärkeimpinä esimerkkeinä tällaisesta kansanrunouden aktiivisesta omaksumises-

ta kirjallisuuden omilla ehdoilla ovat Elias Lönnrotin Kalevala ja Kanteletar, Friedrich Reinhold Kreutzwaldin Kalevipoeg (1857—1861) ja hänen julkaisemansa kokoelma eestiläisiä kansansatuja. Andrei Pumpurin lättiläinen eepos Laäčplesis (1888) ja eräät muut teokset, jotka voidaan käsittää kansanrunouden ja kirjallisuuden rajamaastoon kuuluvina teoksina, kansanrunouden ja kirjallisuuden väli-
muotoina. Paitsi että niiden tekijät olivat kansansa ensimmäisiä kirjailijoita, nämä esiintyivät myös suullisen perimätiedon kerääjinä, vaalijoina ja sen välittäjinä kirjallisuuteen. Jopa persoonallisuuksina he olivat varsin omalaatuista tyyppiä, kulttuurihistoriallisen välimaaston ja välikauden edustajia. He olivat sekä kansanihmi-
siä että oppineita, molemmat ominaisuudet liittyivät heissä yhteen. Toisaalta Elias Lönnrot oli kansanmies, maalaisrätätlin poika, ja toisaalta hän oli intellektuellisesti ensimmäisessä sukupolvessa. Eino Leino on varsin sattuvasti sanonut Lönnrotista, että »helsinkiläinen tiedemies ja karjalainen kontti-ukko löivät hänessä kättä toisil-
leen». Täten Lönnrotista tuli juuri se henkilö, joka pystyi täyttämään aikansa tarjoaman kulttuurin välittäjän roolin — kansan ja sivistyksen välillä, suullisen kansanperinteen ja kirjoitetun kirjallisuuden välillä.

Kirjallisuushistoriallisesti samantyyppi-
siä, siis suulliseen runoperinteeseen perustuvia ja varhaiskirjallisuuteen kuuluvia teoksia tavataan muillakin kansoilla. Tätä samaa tyyppiä ovat myös Homeroksen eepokset. Toisena esimerkkinä voidaan mainita 1100-luvulla muinaisvenäläisellä kirjakiielellä sepitetty runoelma »Laulu Igorin sotaretkestä», jossa on havaittavissa kansanrunouden eri lajien — epiikan ja lyriikan vaikutusta. Ruhtinas Igorin traagisen kohtalon kuvaamisella runoel-
massa korostetaan yhtenäisyyden ideaa ja sovun tarvetta ruhtinaiden kesken. Runoel-
massa ehkä ensimmäisen kerran venäläisessä kirjallisuudessa puhutaan Venäjän-
maasta jonkinlaisena kokonaisuutena. Vaikka maa oli todellisuudessa pirstoutunut eri ruhtinaskuntiin, kokonaisuuden ihanne oli kuitenkin jo heräämässä ja ilmeni varhaiskirjallisuudessa.

Suomen, Eestin ja eräitten muiden Itämeren kansojen kehittyminen kansakun-
niksi tapahtui paljon myöhemmällä ajalla. Myös kulttuurin alalla kansallinen kehitys sai uutta voimaa vasta viime vuosisadalla, jolloin mainitut eepoksetkin syntyivät.

Kalevala, Kalevipoeg ja muilla kansan-
runouden perustalla syntyneillä varhais-

kirjallisilla teoksilla oli noina ns. kansal-
lisromantiikan aikoina aivan erikoinen ideologinen rooli. Kalevala ei ollut silloin pelkästään runoutta vaan myös historiaa. Usein se käsitettiin jonkinlaisena runomitaisena kroniikkana, asiakirjallisenä selontekona kansan muinaisvaiheista. Se oli kansan historiallisen olemassaolon ehkä painavin todistuskappale ja samalla sen tulevaisuuden takaja. Kansallisromantiikan kausi oli aikaa, jolloin uskoakseen tulevai-
suuteensa kansan oli tiedostettava ja todis-
tettava oma menneisyytensä. Ei ollut sat-
tuma, että Kalevalan ilmestyttyä Suomes-
sa puhuttiin ihastuneesti siitä, että tässä eepoksessa suomalaiset saivat oman histo-
riansa. Maaliskuussa 1836 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran silloinen puheenjoh-
taja J. G. Linsén lausui julkisessa puhees-
saan: »Nämä kertomarunot hallussaan Suomi voi rohkaisevin itsetunnon oppia ymmärtämään muinaisuuttaan ja sen ohel-
la myös vastaista henkistä kehitystään. Se voi sanoa itselleen: »Minullakin on historia!»

Elias Lönnrotin Kalevalasta on paljon kirjoitettu ja väitelyä. Myös siitä, missä määrin se on kansanrunoutta ja missä määrin kirjallisuutta. Professori Väinö Kaukosen hiljattain ilmestynyt uusi teos Elias Lönnrot ja Kalevala on osoitus siitä, että keskustelun jatkaminen on aiheel-
listä ja tavallaan ajankohtaista. Kiinnitän huomiota Kalevalaan omalta näkökannal-
tani, jolloin Kalevala käsitetään nimenomaan kahden sanataidetradiation välimuoto-
na ja liitymäkohtana.

LÖNNROTIN Kalevala ei ole enää varsinaista kansanrunoutta, mutta se on paljon omaksunut siitä. Missä se liittyy kansanrunouteen ja missä eroaa siitä?

Kansanrunoudesta peräisin ovat Kalevalan juoniepisodit, runokieli ja sanasto, metriikka, alkusointu ja synonyymitoisto-
jen periaate. Melkein jokaisella Kalevalan säkeellä on vastineensa kansanrunoudesta.

Mutta Kalevalan luominen yhtenäisenä kirjallisena epeijana edellytti jo melkoista unifiointia. Kalevalassa on yhteinen juoni. Eeppiset nimet ja nimitykset on yhdenmukaistettu ja samalla myös kieli. Unifiointi Kalevalassa koskee myös kansanrunouden eri lajeja — epiikkaa, lyriikkaa, loitsuja, jotka on sovitettu yhden runoel-
man raameihin. Varsinaiseen kansanepiikkaan verrattuna Kalevalassa esiintyy voimakkaammin eeppisen kertojan rooli. Kertoja Kalevalassa ei ole enää entinen runonlaulaja, vaan saa jo uusia tehtäviä ja muistuttaa tekijäkertojan roolia uudem-
massa kirjallisuudessa. Koska Lönnrotin

luoma kompositio on jo eheä taiteellinen kokonaisuus, joka uudella tavalla organisoii kansanrunoudesta saadut erilliset eepiset ja lyyriset aiheet, kertojan tehtävänä on ohjailta tätä monimutkaista järjestelmää, asettaa paikoilleen lukuisat episodit ja tietyt moraaliset arvokorostukset. Eepinen kertoja esiintyy tässä uudessa roolissa jo tunnetussa Kalevalan ensimmäisen runon johdannossa. Tämä Kalevalan prologi virittää nykyaikaisen lukijan (siis jo lukijan eikä kuulijan) muinaiseeppiseen mielentilaan, siinä esitellään lyhyesti sekä juoni että kerronnan aatteelliset-moraaliset tavoitteet, jolloin otetaan huomioon jo nykypäivän tarpeisiin perustuva historiallinen perspektiivi.

Kalevalan prologissa ja epilogissa, jotka ovat Lönnrotin omaa käsi-alaa, ehkä selvemmin kuin muissa Kalevalan runoissa, kohtaavat toisensa muinaistaruja ja uudemman ajan historismi, alkukantaisen sukuyhteisön toiveet ja Lönnrotin oman ajan kansalliset tavoitteet. Lönnrot erosi muinaisista runonlaulajista siinä, että hänen tietoisuutensa ei enää rajoittunut suulliseen perimätietoon, vaan hän ajatteli historiallisesti, mikä löi leimansa myös Kalevalaan. Itse eepinen kerronta, sen kulku ja samalla itse ajan kulku saavat Kalevalassa jo määrätyn uuden aikaisen suunnan: menneisyydestä nykypäivään, mytologisesta sankarikaudesta proosallisempaan historialliseen aikaan. On helppo ymmärtää, että Lönnrotin luoma uusi eepinen kokonaisuus katkeamattomine tapahtumajajuniketjuineen kuvasti heräävän ja kehittyvän kansakunnan tarvetta mieltää oma olemassaolonsa historiallisessa jatkuvuudessa ja johdonmukaisuudessa.

KANSANRUNOUDEN pohjalta syntyneinä ja kirjallisesti muotoiltuina muistomerkkeinä Kalevala ja Kanteletar olivat Suomen kirjallisuudessa selvin ilmaus tästä suullisen runoperinteen muodonmuutoksesta kirjalliseksi perinteeksi. Mutta Kalevalan ja Kantelettaren rinnalla oli muitakin kirjallisuushistoriallisesti samantyyppisiä ilmiöitä.

Tarkoitin muun muassa talonpoikaisrunoilijoita — Paavo Korhosta, Pentti Lyytistä, Olli Kymäläistä ym. runoniekkoja, joiden tuotanto oli tavallaan eräs välimuoto suullisen ja kirjoitetun runon välillä.

Sekä geneettisesti että funktionaalisesti talonpoikaisrunoilijoiden tuotanto on vielä paljolti sidoksissa varsinaiseen suulliseen runoperinteeseen, mutta samalla se eroaa siitä. Talonpoikaisrunoilijat eivät olleet enää runonlaulajia sanan perinteelli-

sessä merkityksessä, vaan henkilöitä, jotka osasivat jo tiettyssä määrin lukea ja kirjoittaa ja jotka olivat tietoisia kirjallisesta tekijyydestään. He olivat runojensa sepittäjiä, vaikka eräät heistä vielä lauloivat runonsa ja toisinaan säestivät lauluun kanteleella. Heidän teoksensa alkoivat elää kirjallisina usein vasta suullisen esityksen jälkeen.

Talonpoikaisrunoilijat käyttivät kalevalaista metriikkaa, mutta perinteellisiä muinaiskalevalaisia aiheita he eivät enää suosineet. Heidän laulunsa kertoivat heidän oman aikansa asioista ja tapahtumista. Huomattava osuus niissä oli omaelämäkerrallisella aineksella ja henkilökohtaisella kokemuksella.

Talonpoikaisrunouden yleinen kehitystendenssi oli sellainen, että sisällöltään ja tehtävältään se vähitellen loittoni suullisesta perinteestä ja kehittyi kirjoitetuksi kirjallisuudeksi. Vihtori Laurila mainitsee erikoistutkimuksessaan talonpoikaisrunoudesta, että 1850-luku muodostui sen kehityksessä murrosvaiheeksi. Myöhemmin talonpoikaisrunoilijat yhä useammin kirjoittivat runonsa ja yhä harvemmin lauloivat niitä. Kirjapainoalan kehitys Suomessa, kirjapainojen ja sanomalehtien lukumäärän lisääntyminen myös maaseutukaupungeissa edistivät halvan arkkikirjallisuuden julkaisu toiminnan laajenemista. Tarvittiin kirjoittajia, ja sellaisia olivat mm. talonpoikaisrunoilijat. Talonpoikien keskuudessa arkkikirjallisuus oli melko yleistä 1800-luvun loppuun saakka, minkä jälkeen sen osuus ja merkitys heikkenee huomattavasti. Kulttuurihistoriallinen arvo on edelleenkin talonpoikaisrunouden tärkeimmillä julkaisuilla, muun muassa K. Grotenfeltin kokoamalla antologialla Kahdeksantoista runoniekkaa (1889).

Jollitakin piirteiltään, muun muassa lajiltaan, talonpoikaisrunoilijoiden tuotanto on lähellä valistus suunnan kirjallijain, esimerkiksi Jaakko Juteinin tuotantoa. Talonpoikaisrunoilijoille on niinkään ominaista didaktisuus, monet heidän runoistaan on kirjoitettu hyvin opettavaiseen muotoon.

Yhteiskunnallisesti talonpoikaisrunoilijoiden tuotanto oli todistuksena kansan itsetunnon kasvusta ja rahvaan halusta tuoda esille suhteensa oman aikansa kansallisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Useimmat talonpoikaisrunoilijat kirjoittivat suomen kielen sorretusta asemasta, pyrkivät ylistämään talonpoikaissäädyn työn arvoa ja arvostelivat oman aikansa tapoja, virkamiesten väärinkäytöksiä, pappien laiskuutta jne. Ja vaikka talonpoikaisrunoilijat useimmiten kirjoittivatkin

paikallisista, omassa ympäristössään satuneista tapahtumista, heille eivät yleiskansalliset huolenaiheet olleet vieraita.

MYÖS RONEBERGIN RUNOUS oli sidoksissa kansanrunouteen. Hänen lyriikkansa sai virikkeitä kansanlaululyriikasta, kun taas hänen 1830-luvun eeppeihin runoelmiinsa vaikutti (pääasiallisesti Homeroksen kautta) eepinen muinaisrunous. Runebergia nimitetään joskus viimeiseksi homeriidiksi Euroopan kirjallisuudessa, ja tällöin on muistettava, että itse Homeroksen eepokset ovat tyypiltään varhaiskirjallisia eepoksia, jotka kuuluvat tavallaan varsinaisen kansanrunouden ja alkavan kirjallisuuden välimaastoon. Juuri tällainen eepostyyppi oli läheinen Hirvenhihtäjien runoilijalle, koska Suomenkin kirjallisuus eli silloin omaa varhaiskauttaan. Historiallisen omaleimaisuuden tälle kaudelle antoi nimenomaan kansanrunouden vetäminen mukaan kirjalliseen kehitykseen. Tämä kehitysprosessi oli dialektinen ja monipuolinen. Se merkitsi kirjallisten ilmiöiden läheisyyttä kansanrunoudelle, myös sitä että kehittyvän kirjallisuuden varsinainen kirjallinen erikoisluonne tehostui asteittain.

VARSIN OMAPERÄISESTI suhtautui kansanrunouteen Aleksis Kivi. Kirjallisuuden yhteydet kansanelämään ja kansan ajatteluun, kansankieleen ja suulliseen runokulttuuriin saivat Kiven tuotannossa laadullisesti uuden luonteen ja historiallisen tason. Kun Runebergin kuvaama patriarkaalinen talonpoikaismaailma vaikuttaa vielä staattiselta ja liikkumattomalta, niin Kiven tarjoamat kansanelämän kuvat ovat vapaat sekä runebergilaisesta taipumuksesta idylliin että myös kuvauksen staattisuudesta. Tässä suhteessa Kivi muistuttaa suuria eurooppalaisia renessanssikirjailijoita. Heidän teoksissaan yksilö, olipa tämä prinssi tai haudankaivaja, ylevän haurapäinen hidalgo tai proosallinen aseenkantaja, tuotiin historian avaralle areenalle, ja elämäkuvat saivat universaalisen luonteen käsittäen elämän kokonaisuudessaan ja monitasoisuudessaan. Heidän katseensa näki maailman täynnä liikettä, vastakkaisten elementtien kilpailun, vakavan ja naurettavan, reaalisen ja kuvitellun oikullisen sekoituksen. Samalla nämä kirjailijat käsitelivät varsin vapaasti taiteellisia traditioita ja muualta omimaansa kirjallista aineistoa. Kaikki tämä oli ominaista Kivelle, hänen neroudelleen. Siihen hän pyrki, tietoisesti ja vaistonvaraisesti, myös omassa tuotannossaan.

Renessanssin kirjailijoihin Kiveä lähentää myös erityinen kansanrunouden ja

kirjallisen elementin yhteensulautuma. Tässä tarkoitetaan kansanomaista elementtiä laajimmassa merkityksessään; ei ainoastaan kirjoitettua Kalevalaa ja Kanteletarta, eikä kansanlauluja siinä muodossa kuin ne elivät kansan keskuudessa, vaan myös kansankielen spontaanisuutta kokonaisuudessaan, kansanhuumoria, leikkejä, juhliä, tapoja jne. Kuten renessanssin kirjailijoilla niin myös Kiven tuotannossa tämä mahtava kansanomaisuuden vuo yhtyi kirjalliseen kulttuuriin, humanistiseen kulttuuriperinteeseen. Cervantesille, Rabelais'le ja Shakespearelle oli varsin luonteenomaista humanistisen kulttuurinäkökohdan yhdistäminen kansanomaiseen komiikkaan ja buffonadiin. Jotakin samantapaista on Kivenkin tuotannossa. Muun muassa hänen huumorillaan on syvälinen kansanomainen perusta. Ei ihme että hän piti niin suuressa arvossa suomalaisen talonpojan huumorintajua ilmentäen ensi kerran suomalaisessa kirjallisuudessa tämän kansanpsykologian puolen, taipumuksen nauruun ja ilveilyyn.

Todettakoon vielä muuan Kiven tuotannon piirre, joka lähentää häntä yhtäältä kansanperinteeseen ja toisaalta renessanssin kirjallisuuteen.

Kiven fantasian luomalle maailmankuvalle on luonteenomaista taiteellisen näkemuksen suurisuuntaisuus. Kivi esittää sekä ihmiset että esineet, eläimet ja yleisen taustan lähikuvina ja usein liioitellenkin. Yksityinen ihminen on yhteydessä koko maailmanrakenteeseen, kaikki on nähty pitkällä tähtäimellä, joka on ulotettu myös aikaa koskevaksi. Tämä piirre liittyy Kiven ajattelun historismiin, ja se määrää selvästi Kiven epiikan luonteen samoin kuin myös hänen lyriikkansa laadun.

Esitellessään ihmiset ja heidän ympäristönsä lähikuvina Kivi lähtee paljolti kansanepiikasta ja sen hyperbolisista kuvista. Sekä Kullervossa, jonka aihe on otettu Kalevalasta, että myös Seitsemässä veljeksessä ja runoissaan Kivi kuvaa ihmiset jotenkin läheisiksi kansanrunouden tarumaisille sankareille. Mutta samalla Kivi löysi tukea ajatuksilleen ja kirjailijatyylilleen myös renessanssin kirjallisuudesta, jossa esiintyi suuria ja voimakkaita luontea ja jossa maailma käsitettiin valtavan avaraksi ja kokonaiseksi.

KANSANRUNOUS on vaikuttanut ja vaikuttaa jatkuvasti vielä suhteellisen nuoreen Neuvosto-Karjalan kirjallisuuteen. Meillä Neuvostoliitossa puhutaan ns. »nuorkirjakielten kirjallisuuksista», joilla tarkoitetaan niiden kansojen kirjallisuutta, jotka kehittivät kansallisen kirjakielen-

sä vasta Lokakuun vallankumouksen jälkeen. Vaikka Neuvosto-Karjalan suomenkielinen kirjallisuus ei kuulukaan tähän ryhmään käyttämänsä kirjakielen kannalta, kuitenkin kansallisena kirjallisuutena se on vielä nuori sisältäen nuorille kirjallisuuksille luonteenomaisia piirteitä. Tämä ilmenee myös kirjailijoiden suhtautumisessa kansanrunouteen. Tarkoitin ennen kaikkea karjalaissyntyisiä kirjailijoitamme.

Jo ennen toista maailmansotaa alkoivat esiintyä lehtien palstoilla silloin vielä nuoret karjalaissyntyiset kynäilijät, kuten Nikolai Jaakkola, Antti Timonen, Jaakko Rugojev ja Nikolai Laine. Heidän hedelmällisin luomiskautensa alkoi kuitenkin vasta sodanjälkeisinä vuosina ja jatkuu yhä. Mainittujen nimien lisäksi kirjallisuuteen ovat tulleet karjalaiset Pekka Perttu, Ortjo Stepanov— kaikki Pohjois-Karjalasta, joka on tunnettu kuuluisista runonlaulajistaan.

Heille kaikille on luonteenomaista se, että heidän tuotantonsa liittyy kiinteästi kansan elämään, kotiseudun perimätietoon. He kirjoittavat maanmiehistään, heidän menneisyydestään ja nykypäivästään, elämäntavoistaan ja heidän osalleen langenneista koetelemuksista.

Tärkeimpiä eeppejä teoksia Pohjois-Karjalan korpeläjien historiallisista vaiheista ovat Nikolai Jaakkolan Pirttijärvi-romaani, Antti Timosen Me karjalaiset, Ortjo Stepanovin romaanit sekä Jaakko Rugojevin laaja runomuotoinen eepos Karjalainen tarina.

On pantava merkille, että nämä Pohjois-Karjalassa syntyneet kirjailijat, jotka ovat nyt jo kuusissakymmenissä, edustavat oman kansansa sivistyneistön ensimmäistä sukupolvea. Heidän vanhempansa olivat useimmiten vielä lukutaidottomia, he elivät vielä pelkästään suullisen kulttuurin maailmassa tuntematta nykyaikaisempaa kirjallista kulttuuria. Myös heidän lapsensa tunsivat tämän vanhan kulttuurin jotenkin omakseen, koska he kasvoivat ilmapölyssä, jossa runot ja sadut kuuluivat vielä jokapäiväiseen kansanelämään. Täten kansanrunous ei ole Neuvosto-Karjalan vanhemman sukupolven kirjailijoille vain kirjoista opittu aihe, se ei merkitse heille vain Lönnrotin Kalevalaa ja muita perimätietotekstien kokoelmia kirjastojen hyllyllä. Se on heille paljon enemmän: itse kansanelämää, johon suullinen perinne kuuluu erottamattomana osana. Ja tämä vaikuttaa tietyllä tavalla mainittujen kirjailijoiden tuotantoon. Silloin kun he rupeavat kuvaamaan omakohtaisesti koettuja

kansansa vaiheita, historiallisesti suhteellisen läheistäkin menneisyyttä, he tavallisesti heti syventyvät tähän menneisyyteen liittyvään suullisen perimätiedon maailmaan, koska kirjoitettua historiaa silloin kansa ei tuntenut.

Esimerkkinä tästä voisi olla vaikkapa Nikolai Jaakkolan proosa ja kirjailijaperisonallisuus. Hänen Pirttijärvi-romaaninsa sankareiden henkinen maailma on varsin omalaatuinen, se on vielä monessa suhteessa lähellä sukuyhteisön patriarkaalista, suusanallista mytologista ajattelua. Tälle ajattelulle olivat siinä vaiheessa vielä vieraita abstraktiset käsitteet ja päätelmät, sille oli ominaista konkreettisuus ympäröivän maailman aistimisessa. Luonnehtiesaan sankareittensa ajattelua tekijä näyttää samalla, missä määrin he käsittivät Venäjällä tapahtunutta vallankumousta: »Milloin vilja on kypsä korjattavaksi tai kuinka monta tukkia voi panna hevosen pankkorekeen—kaiken sen he tiesivät hyvin, mutta vallankumous oli vielä monille hämäävä asia. He ajattelivat havainnollisesti, esi-neellisesti, kuin lapset tai alkuperäisen sukuyhteiskunnan ihmiset. Heidän piti itsensä koettaa ja kokea ennen kuin he käsittivät sen, mikä oli heille uutta. Tsaarin kukistamisen he käsittivät, sillä sen he voivat havainnollisesti kuvitella, mutta se, että valta siirtyi luokalta toiselle, ei ollut yhtä helposti käsitettävissä, sillä sitä he eivät osanneet kuvitella.»

Jouduttuaan mukaan vallankumousta-
pahtumain pyörteisiin, taisteluun oikeudenmukaisen elämän puolesta Nikolai Jaakkolan romaanin päähenkilöt ottavat oppia elämästä saaden katkeria opetuksia myös tekemistään virheistä. Heidän yhteiskunta-ajattelunsa kehittyi vähitellen, ja sitä mukaa he oppivat ymmärtämään, minne päin historia on kulkemassa ja mikä on heidän oma tiensä historian temmellyksissä.

Eppisyys, kertoileva tyyli esiintyy sekä proosassa että runoudessa, mikä lienee Karjalan kirjallisuuden erikoispiirre, jos otetaan huomioon länsimainen nykyrunous, jossa eepinen aines on melko vähäinen. Kertoilevaan tyyliin on kirjoitettu Jaakko Rugojevin kaksiosainen runoelma Karjalainen tarina, joka julkaistiin 50-luvulla. Sen aihe on myös historiallinen, siinä kerrotaan Pohjois-Karjalan asukkaiden vaiheista ennen Lokakuun vallankumousta ja sen jälkeen.

ESIMERKKINÄ kansanrunouden vaikutuksen varhaismuodoista tahtoisin viitata vaikkapa ohimennen vielä saamelaiskir-

jailijoiden tuotantoon. En ole mikään asiantuntija tällä alalla, mutta lukiessani Otavan vuonna 1974 julkaisemaa Saamelaisen kirjallisuuden antologiaa huomasin, miten lähellä varsinaista suullista perinnettä ovat vielä monet saamelaisten kirjailijoiden runot ja novellit. Kirjassa on myös kansanrunoja ja satuja. Niistä huomaa, että raja suullisen ja varhaiskirjallisen sanataiteen välillä on vielä kovin häilyvä ja epämääräinen. Kirjoitettu runo myötäilee vielä paljolti perinteellistä kansanlaulua, novelli muistuttaa suullista tarinaa tai kaskua.

Mutta nuori kirjallisuus ei seiso paikallaan, se kehittyy ja sen kehittymisen myötä muuttuvat myös sen yhteydet kansanrunouteen. Aikaisemmat yhteysmuodot siirtyvät uusien muotojen tieltä. Näin on tapahtunut Suomen kirjallisuudessa; näin tapahtuu Neuvosto-Karjalan kirjallisuudessa, ja näin tulee ehkä tapahtumaan myös saamelaisessa kirjallisuudessa.

Tämä yhteysmuotojen muuttuminen ei merkitse suinkaan sitä, että määrätysissä kehitysvaiheessa kirjallisuus muka menettäisi kiinnostuksensa kansanrunouteen.

JOSKUS on esitetty sellaisiakin mielipiteitä, että nykyajan ihmisille muinaisesta kansanrunoudesta kuten Kalevalastakin on tullut suljettu kirja, jota vain harvat ymmärtävät. Vaikka kalevalainen runous oli aikoinaan luotu laajojen kansanjoukkojen voimin, se on ennättänyt jo supistua yksinomaan älyllisesti kehittyneiden ja kirjallisesti sivistyneiden henkilöiden omaisuudeksi, koska sen kieli ja sisältö ovat auttamattomasti vanhentuneet. Kalevala-romantiikka, Kalevala-aiheinen runous, taide ja teatteri voivat olla täten vain aristokraattista puuhaa, jolla ei ole mitään yhteyttä laajoihin joukkoihin. Tällaisia mielipiteitä esitettiin Suomen lehdistössä jo vuosisadan alussa, mm. Eino Leinon Helkanäyttämön yhteydessä ja paljon myöhemminkin. Toisaalta on tähdennettävä, että Suomessa on aina myös osattu antaa arvoa muinaiskulttuurille ja että nykypäivinä kiinnostus tuntuu kasvavan.

Mutta miten olisi vastattava puheisiin Kalevalasta ja kansanrunoudesta suljettuna kirjana? Miksi ne säilyttävät arvonsa ja viehätöksensä?

Ennen kaikkea siksi että ne ovat suurta runoutta. Tähän on lisättävä vielä, että kaiken todellisesti suuren kulttuurin kehityksessä, kuten ihmiskunnan kehityksessä yleensä, on voimassa eräänlainen perimyslaki. Kulttuurin ja ihmiskunnan historiasta ei voida mielivaltaisesti poistaa yhtä-

kään jaksoa, muuten uhkaa särkyä kokonaiskuva, yleinen kehityslinja. Uutta kulttuuria on mahdoton rakentaa ilman perustaa, sen historian kirjoittamista ei voida aloittaa tyhjältä paperiarkilta. Kulttuurihistorian jokaisessa uudessa vaiheessa ovat mukana myös suuret perinteet, tapahuipua kehitys miten nopeasti tahansa.

Eino Leinoa nimitettiin aikoinaan viimeiseksi kalevalaiseksi laulajaksi ja samalla suomalaisen runouden uudistajaksi. Kuitenkaan ei tarvitse ymmärtää tätä siten, ettei Leinon jälkeiseen suomalaiseen runouteen kansanlauluperinne olisi vaikuttanut enää ollenkaan. Leinon jälkeen ovat tulleet P. Mustapää, Kaarlo Sarkia, Viljo Kajava, Arvo Turtiainen, Elvi Sinnero, Eila Kivikaho, Helvi Juvonen, Paavo Haavikko, Matti Rossi ja monet muut runoilijat, jotka ovat jatkuvasti saaneet herätteitä kansanrunoudesta. Eri runoilijoita se on rikastuttanut eri tavalla — joko juoni aiheillaan, kielikuvillaan, rytmikallallaan tai laulullisuudellaan.

On totta, että muinaisrunouden omaksumiseen vaaditaan nykyajan yleisöltä määrättyä sivistystä ja taiteellista kehitystasoa. Mutta sitä tasoaan tarvitaan yleensä korkean runouden eikä vain muinaisrunouden ymmärtämiseen. Puheet kansanrunoudesta ja Kalevalasta »suljettuna kirjana» saattavat helposti kääntyä kulttuurin periytymisen kieltämiseksi. Runoilijat itse esiintyvät tällaista nihilismiä vastaan. Muun muassa Jaakko Rugojevillä on eräitä runoja, joissa hän jyrkästi torjuu vieraantumisen kansanperinteestä.

Toisaalta tuntuu aiheettomalta mennä vastapuoliseen äärimmäisyyteen. Eräät tutkijat innostuneina kansanrunouden vaikutuksesta kirjallisuuteen ovat valmiit väittämään, että kansanomaista sanataidetta pystyvät luomaan vain ne kirjailijat, jotka käyttävät ehdottomasti kansanmurteita ja sananlaskuja, runo- ja satuepiikasta saatuja aiheita. Tämä on jo selvää yksipuolisuutta, johon eräät neuvostoliittolaiset kriitikot ovat asiallisesti huomauttaneet, että esim. Aleksandr Puškin ei ole vähemmän kansanomaisen ja venäläiskansallinen runoilija Vaskiratsastaja-runoelmassaan ja lyriikassaan kuin kansansatuaiheisissa runoteoksissaan.

Kirjallisuushistoria osoittaa, että kansanrunoutta on joskus ihailtu myös idyllimäisessä ja konservatiivisessa mielessä.

Kuten kaikki suuret kulttuuriperinteet, kansanrunoperinne voi olla produktiivinen nykypäivän taiteessa vain silloin, kun taiteilija pyrkii luomaan todella uutta ja ilmaisemaan näkemyksensä omasta ajastaan.